

Környezetbarát eljárások

Simándi Béla
BME Kémiai és Környezeti
Folyamatmérnöki Tanszék
simandi@mail.bme.hu

Az előadás vázlata

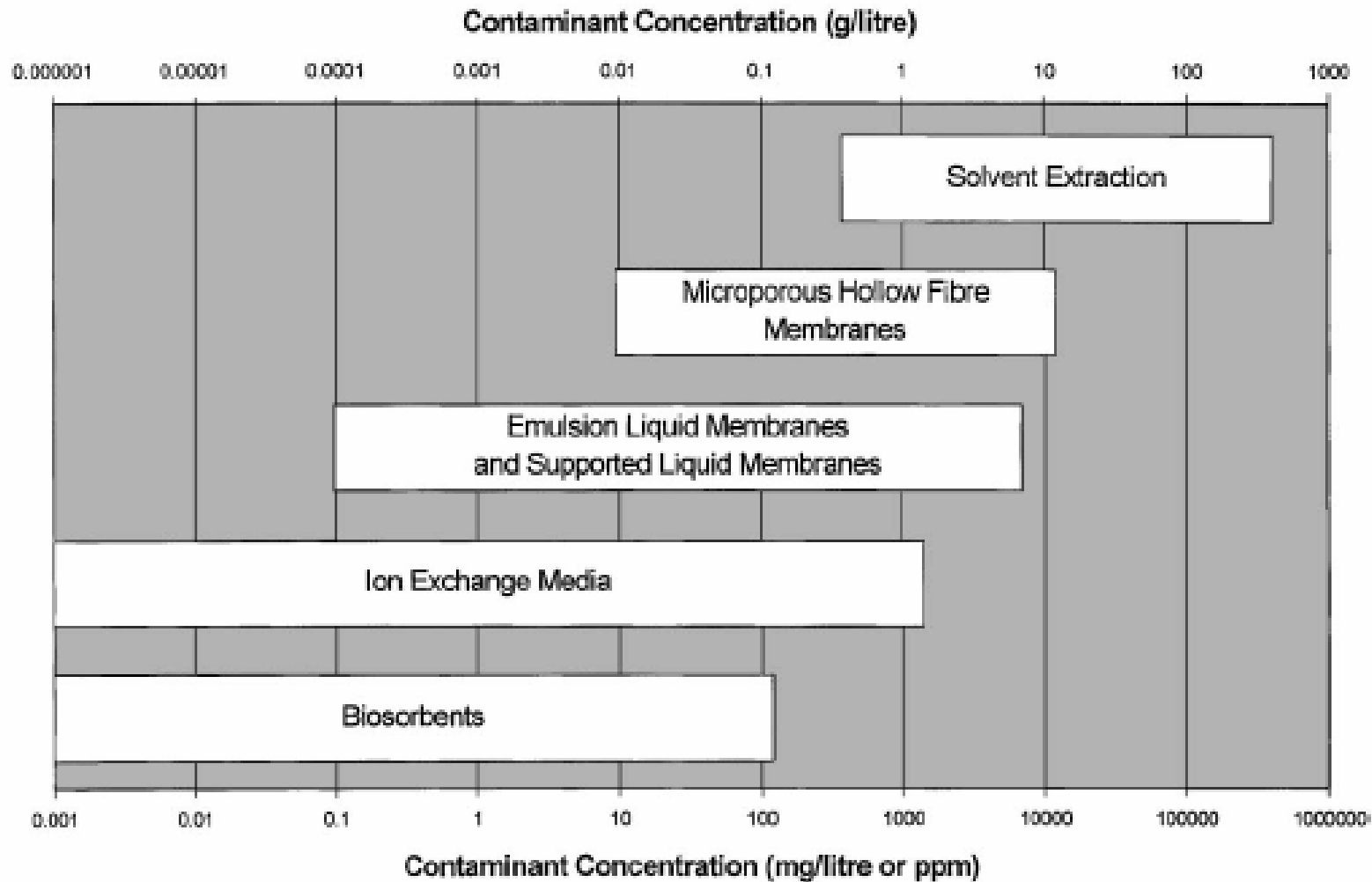
- Folyadékmembránok
- Illékony szerves anyagok kinyerése híg vizes oldatokból
- Fémionok kinyerése vizes oldatokból
- Talaj méregtelenítése
- Esettanulmányok

Fémionok kinyerése vizes oldatokból

- Kicsapás
- Oldószeres extrakció
- Membránszeparáció
- Folyadékmembrán extrakció
- Ioncsere
- Adszorpció
- Bioszorpció

A művelet kiválasztása

Kicsapás

- Fém hidroxidok: NaOH , Ca(OH)_2
- Fém karbonátok: Na_2CO_3
- Fém szulfidok: Na_2S , H_2S
- Fém szulfátok: H_2SO_4
- Fém komplexek:

Nátrium-dimetil-ditiokarbamát = DMDTC

Trimerkapto-S-triazin-trinátrium só = TMT

Kicsapás: hátrányok

- Nagy vegyszerfelhasználás
- A fémek visszanyerése nem gazdaságos
- Az iszap veszélyes hulladék
- Kis koncentrációban marad fém a vízben

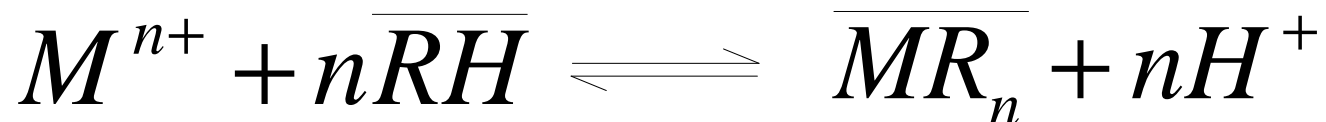
Fémionok kinyerése extrakcióval

- Analitika: oxin (1929)
ditizon (1937)
fenantrolin (1941)
- Urán/plutónium elválasztás (1942)
- Egyéb fémek Cu, Ni, Co, Zn stb. (1970)

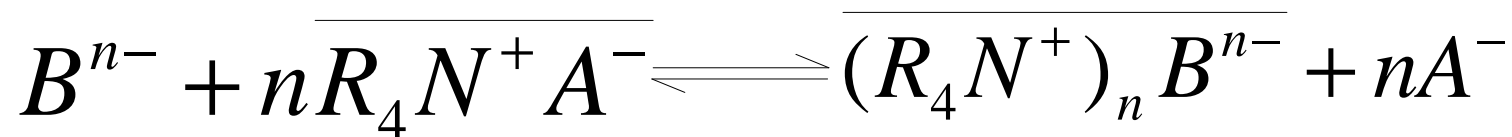

Fémek extrakciója

Kationcsere

Anioncsere

Átoldás

A szerves fázis összetétele

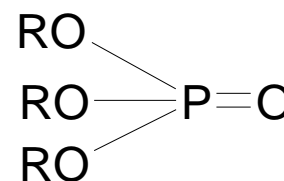
- Extraháló szerek (reagensek): az aktív molekulák, amelyek az extrahálható komplexet képezik a fémionnal
- Módosítók (adalékok)
- Oldószer (hígítók)

Reagensek

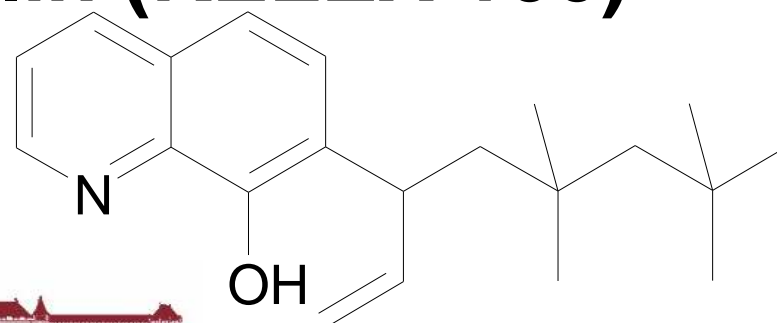
Inert **metil-izobutil-keton (MIBK)**

Bázikus **tributil-foszfát (TBP)**

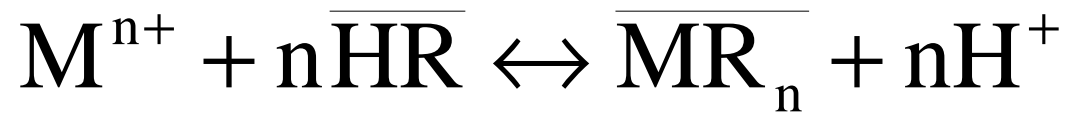

Savas **di-(2-etil-hexil)foszforsav (D2EHPA)**

Kelátképző **7-(1-vinil-3,3,5,5-tetrametil-hexil)-8-hidroxikinolin (KELEX 100)**

Megoszlási egyensúly

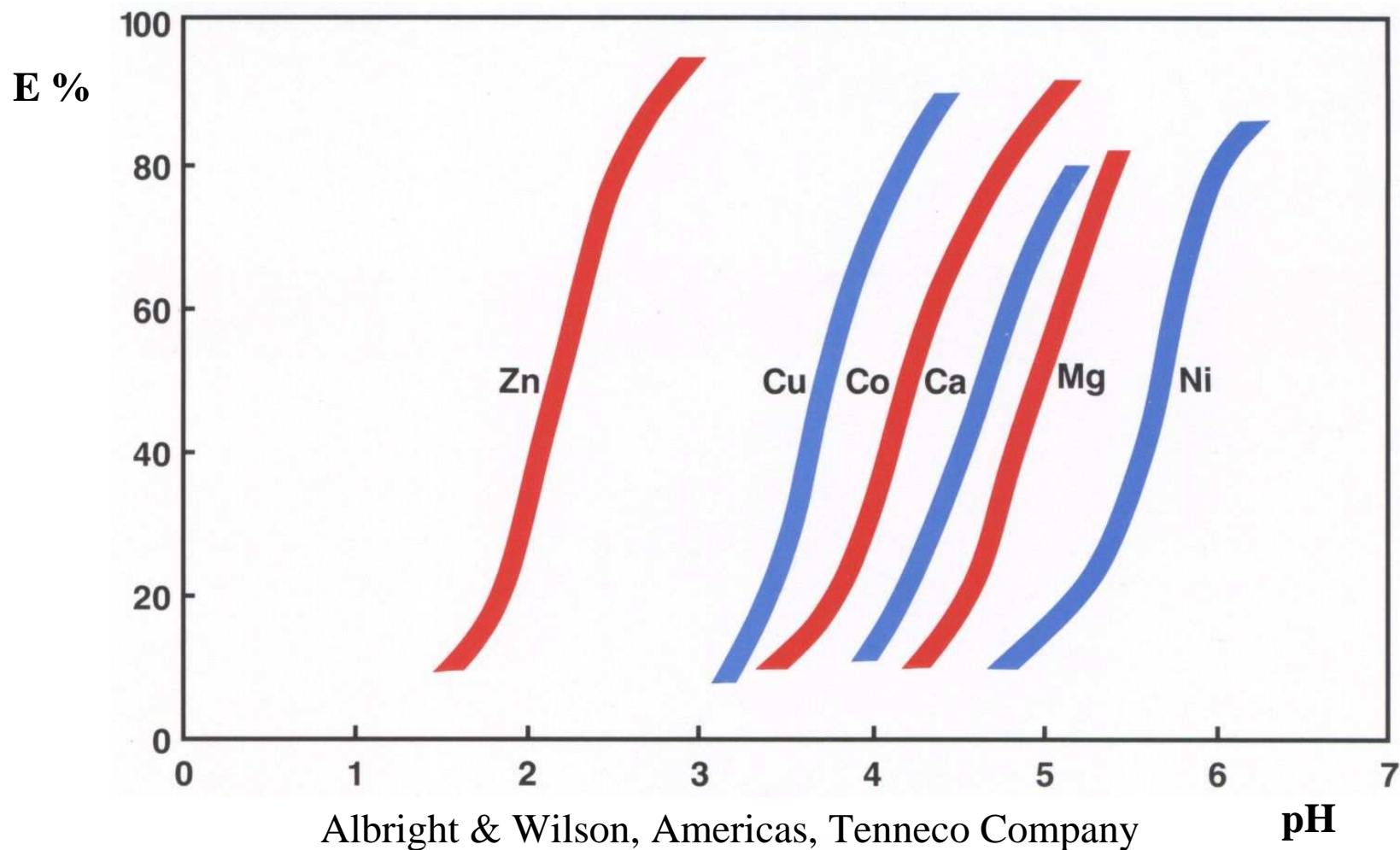

$$K = \frac{\overline{a}_{MR_n} \cdot a_{H^+}^n}{a_{M^{n+}} \cdot \overline{a}_{HR}^n}$$

$$m = \frac{[MR_n]_{org}}{[M^{n+}]_{aq}} \quad K^1 = \frac{[MR_n]_{org} [H^+]_{aq}^n}{[M^{n+}]_{aq} [HR]_{org}^n}$$

$$\log m = \log K^1 + n \cdot \log[HR]_{org} + n \cdot pH$$

Extrakciós görbe (pH hatása)

Módosítók

- Pl. izo-dekanol, nonil-fenol, 2-etil-hexanol, tri-n-butyl-foszfát
- Hatások:
  - Megakadályozzák harmadik fázis keletkezését
  - Katalizátorok, gyorsítók
  - Növelik a reagens oldékonyságát a szerves fázisban
  - Növelik a megoszlási hányadost
  - Módosítják a határfelületi tulajdonságokat

Oldószerek (hígítók)

- Különböző alifás- aromás szénhidrogén keverékek (kerozin)

- Tulajdonságok:

Oldja a reagenst (mindkét formában)

Kicsi legyen az oldékonysága a vízben

Kellően stabil legyen

Magas lobbanáspontja legyen

Egyéb tulajdonságok:

$T_{\text{forrpont}} > 60^{\circ}\text{C}$, $\rho \sim 800 \text{ kg/m}^3$, $\Delta\rho > 100 \text{ kg/m}^3$, $\eta < 2 \text{ mPa}\cdot\text{s}$

Fémek nagyüzemi extrakciója

Fém	Kapacitás, t/év	Forma	Anyalóg mennyiség, m ³ /h	Koncent- ráció, g/dm ³	Reagens	Oldószer	Hely
Cu	80 000	szulfát	3200	3–4	24% LIX64N ^a + 14% SME529 ^b	Escaid 100	Chingola, Zambia
Cu	36 000	ammónium- komplex	84	28–33	32% LIX64N	Nap 470B	Anaconda, USA
Cu	33 000	szulfát	1400	2,9	12% LIX64N	Chevron kerosene	Twin Buttes, USA
Cu	33 000	szulfát	1400	5	30% LIX64N	?	Arequipa, Peru
Cu	63 000	szulfát	1440	?	?	?	Cananea, Mexico
Cu	18 000	szulfát	1200	?	?	?	Chuquicamata, Chile
Ni(Co)	9 000 (4,5)	klorid	50	120	4% TBP + 10% Ashland 383 ^c	Solvesso 100	Kristiansand, Norvégia
Ni(Co)	3 600 (1200)	ammónium- komplex	?	?	SME 418 ^d	?	Hitachi, Japan
V	2 000	szulfát	?	?	20% D2EPHA + 15% TBP	kerozin	Svédország
Zn	8 000	klorid	?	?	D2EPHA	?	Bilbao, Spanyolország

^a LIX64N keverék reagens LIX65N + LIX63 (=5,8-dietil-hidroxi-dodekanon-oxim)

^b SME529 (=2-hidroxi-5-nonil-acetofenon-oxim)

^c Ashland 383 (=tri-isooktil-amin)

^d SME418 (=2-etil-hexil-foszforsav-mono-2-etil-hexil-észter)

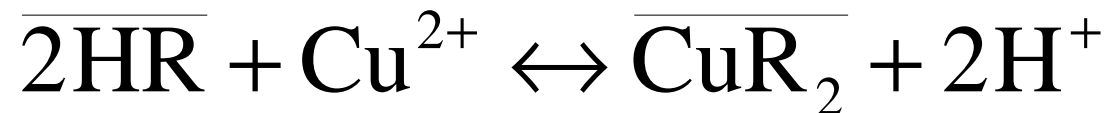

Réz extrakció

XVIII. sz. réz cementálása (Spanyolország)

XIX. sz. savas feltárás azután cementálás
(USA, Oroszország)

Ipari termelés kb. 300 – 400 ezer t/év

Reagensek:

LIX63: 5,8-dietil-7-hidroxi-dodekanon-oxim

LIX65N: 2-hidroxi-5-nonil-benzofenon-oxim

Oldószer: kerozin (0 – 25% aromás)

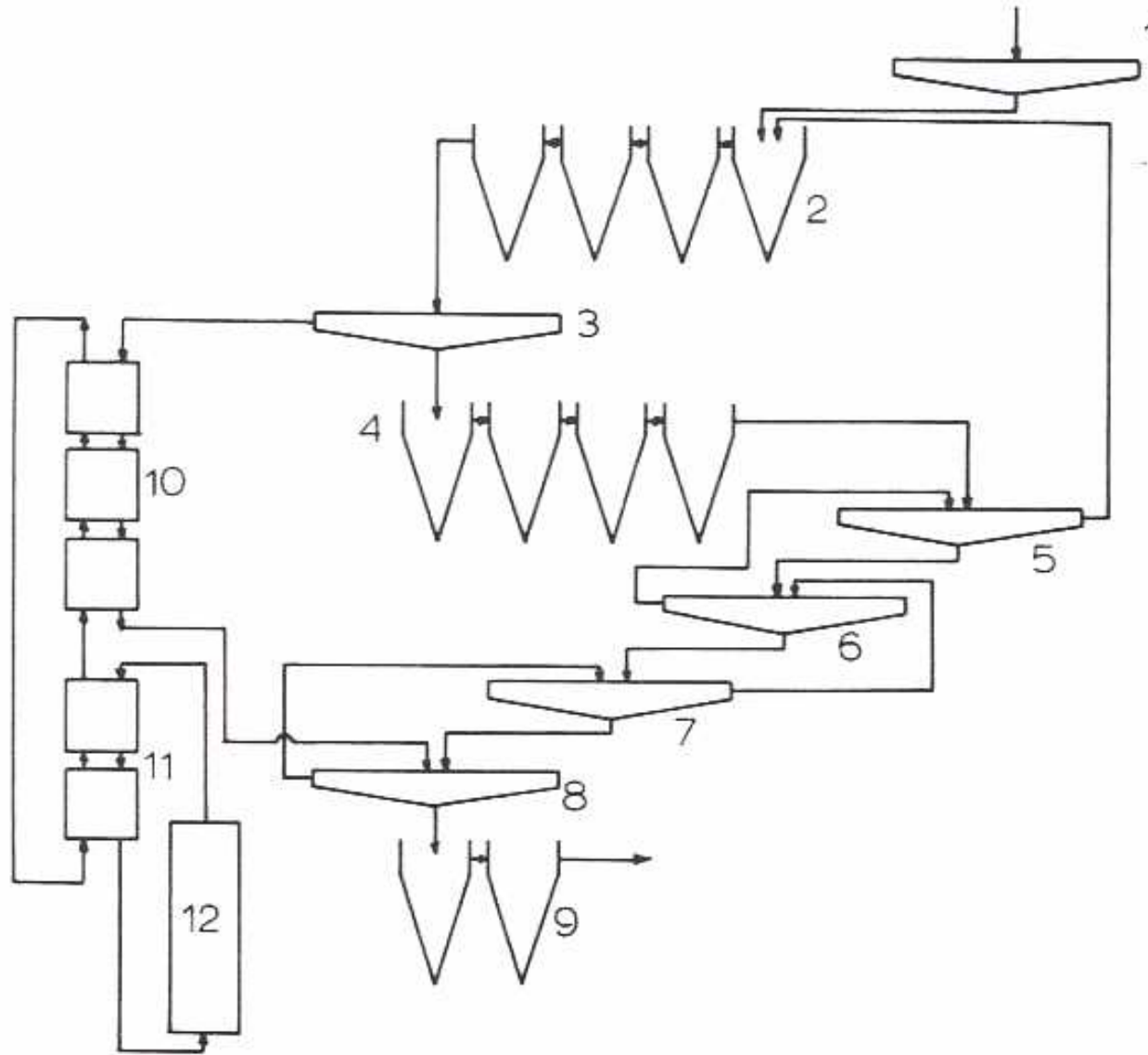

Az technológia lépései

- Feltárás
- Extrakció
- Mosás
- Visszaextrakció (sztrippelés)
- Termék kinyerés (elektrolízis)

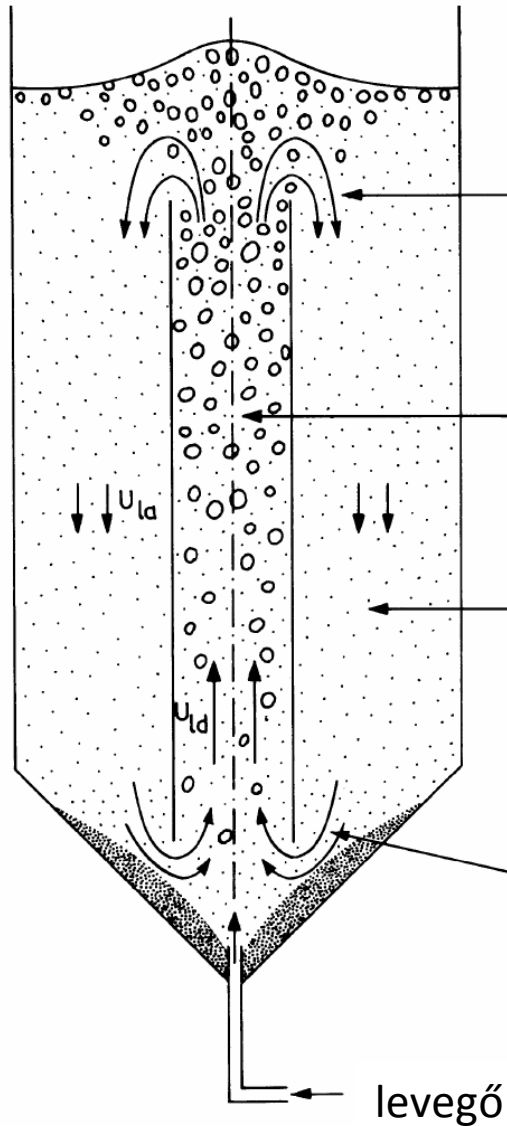

Réz extrakció (Chingola, Zambia)

1. Elősűrítő
2. Első feltáró
3. Sűrítő
4. Második feltáró
5. - 8 mosó sűrítők
9. Semlegesítő
10. Extraktor
11. Sztrippelő
12. Elektrolizáló

Pachuca edény

Áramlási irány megfordul.
Expanzió a tartály tetején

A gáz és zagy keverék árama a belső csőben

Zagy a külső gyűrűben

Áramlási irány megfordul.
Kontrakció a tartály alján

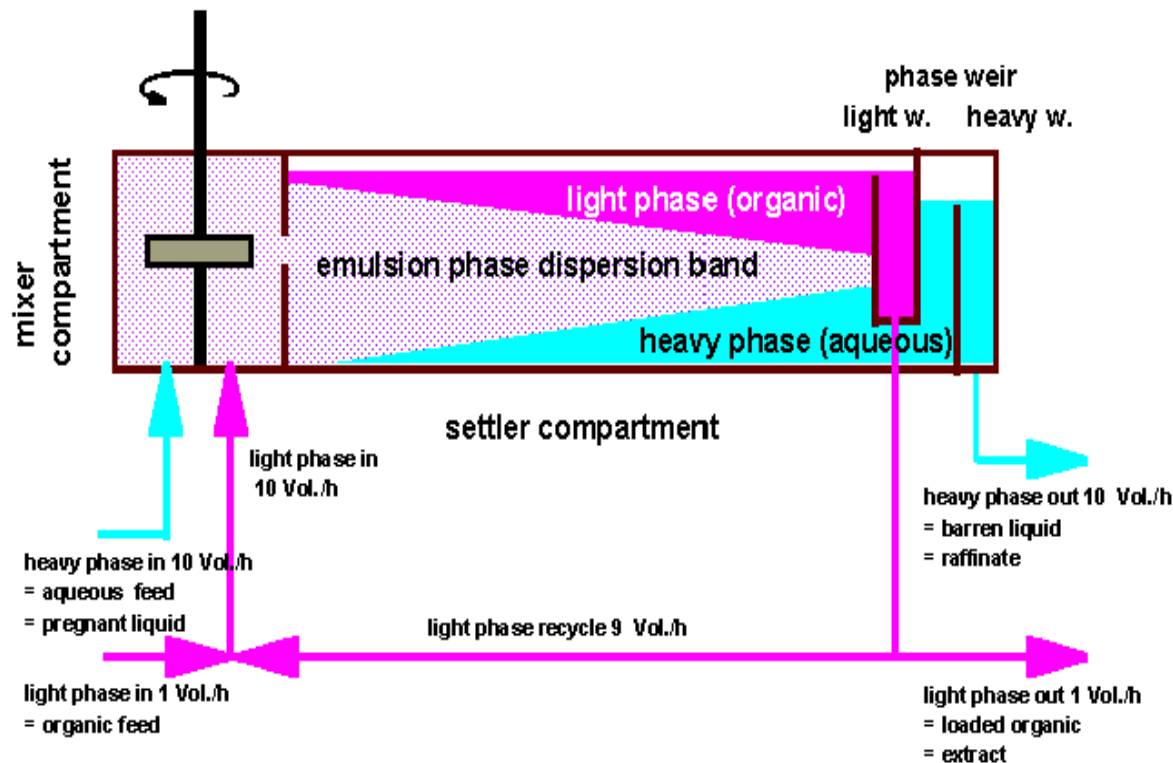
levegő

Keverő-ülepítő – Gravitációs ülepítő

Conventional Mixer-Settler Contactor

→ : könnyű fázis
→ : nehéz fázis

Chingola:

Keverő: $D=5,9$ m

$H=3,7$ m

$d=2,7$ m

Ülepítő: $12,2 \times 36,5 \times 0,76$ m

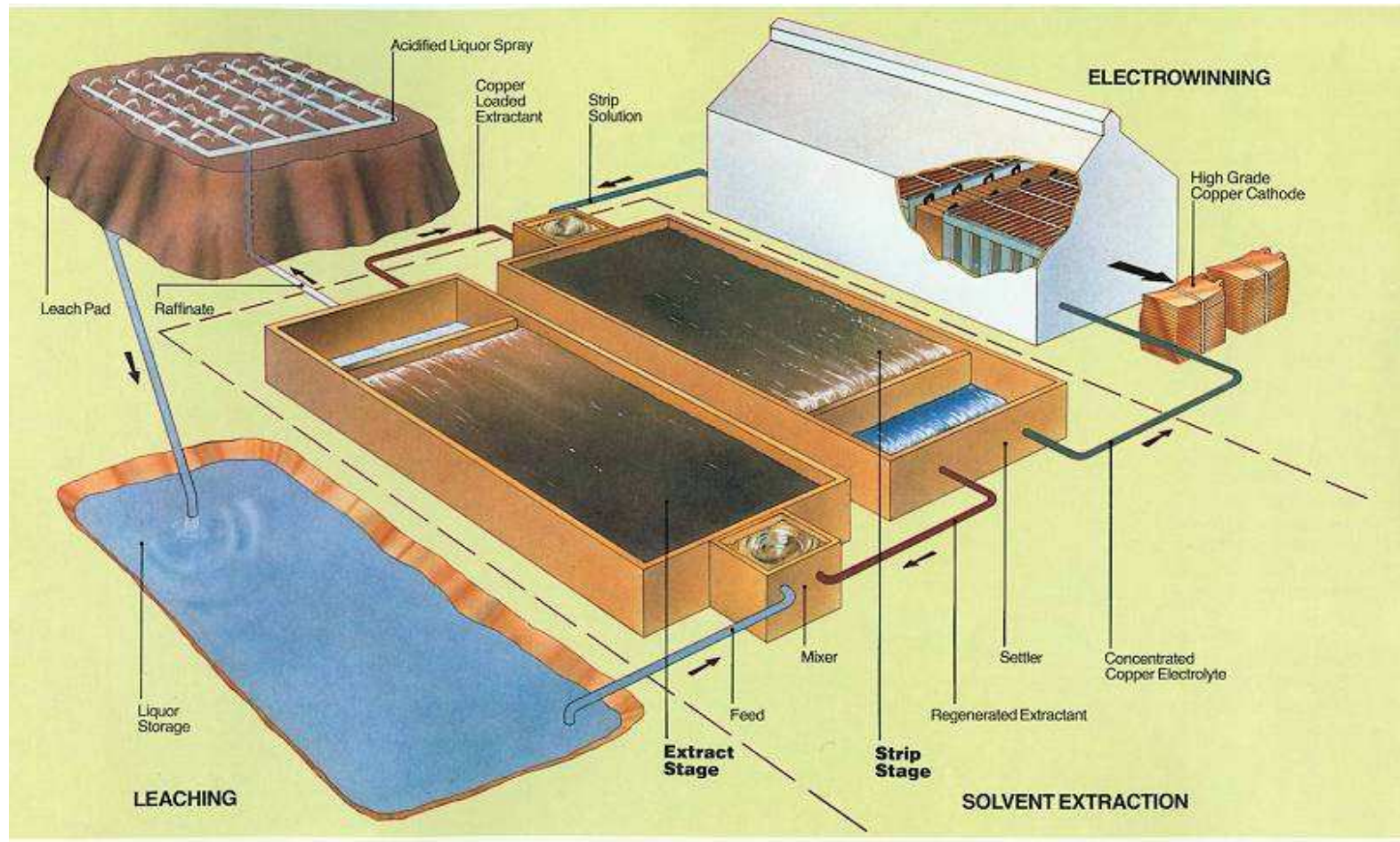
Elektrolízis

- Anód: ólomötvözet
- Katód: réz vagy titán
- Elektrolit: $25 \text{ g/l} < \text{Cu tartalom} < 60 \text{ g/l}$
 $80 \text{ g/l} < \text{H}_2\text{SO}_4 < 160 - 200 \text{ g/l}$

Réz extrakció

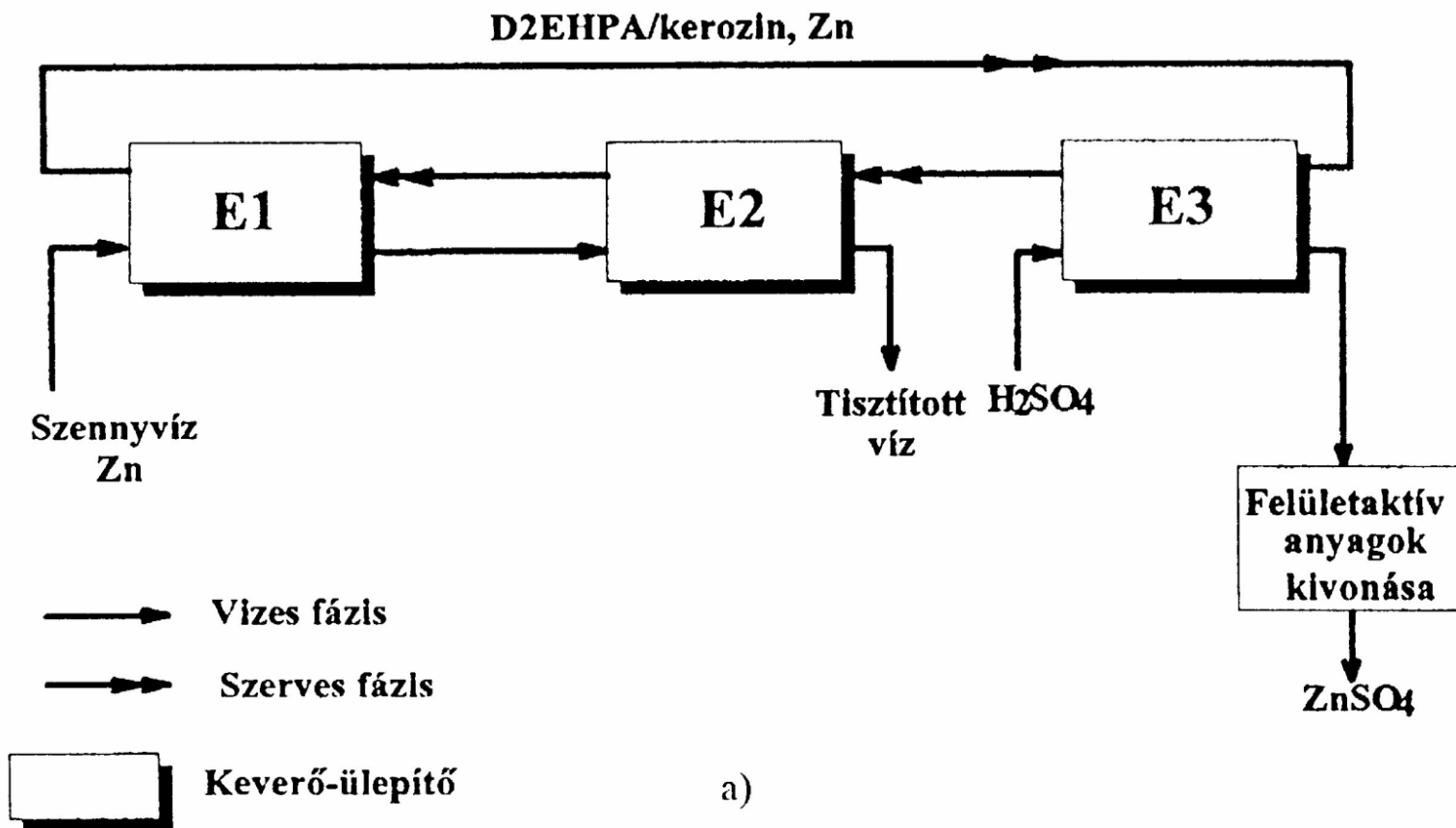
Cobalt extrakció telep

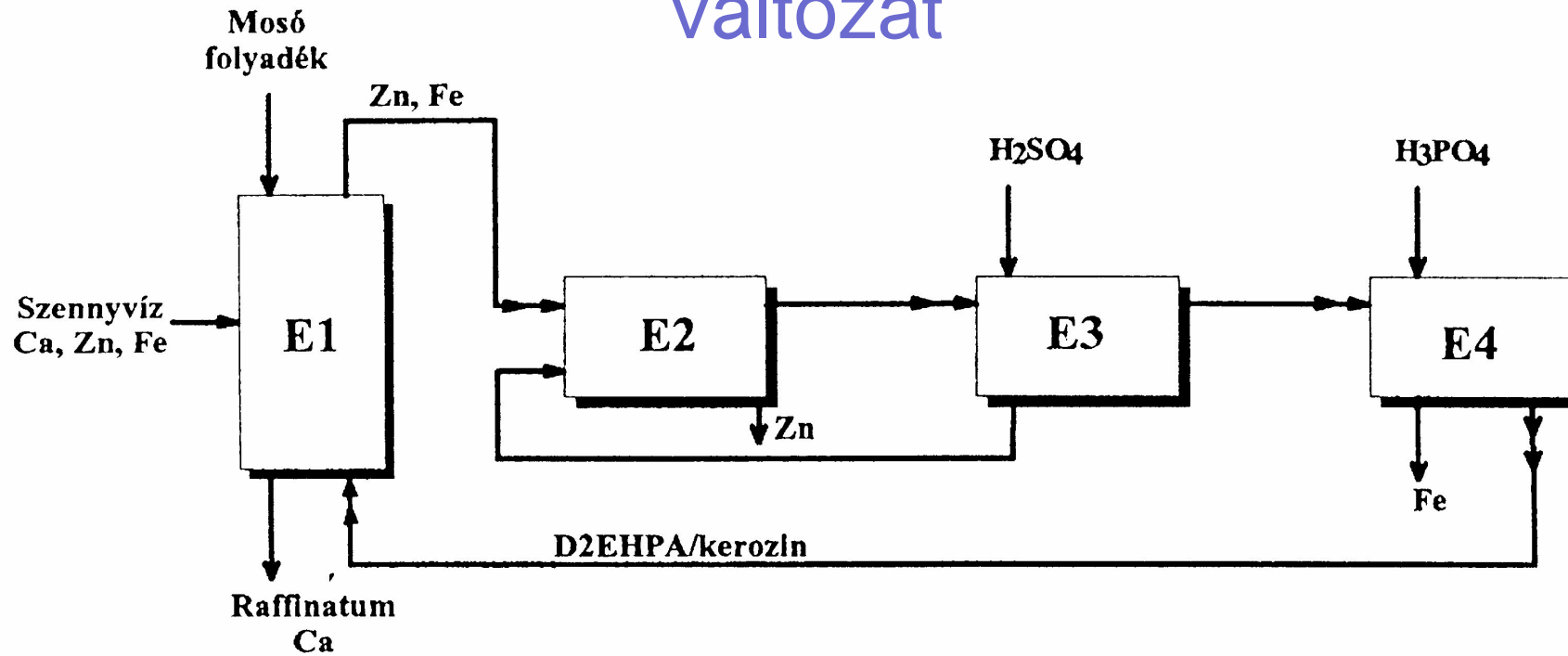
Kasese Cobalt company Ltd.

Cinktartalmú szennyvíz tisztítása régebbi változat

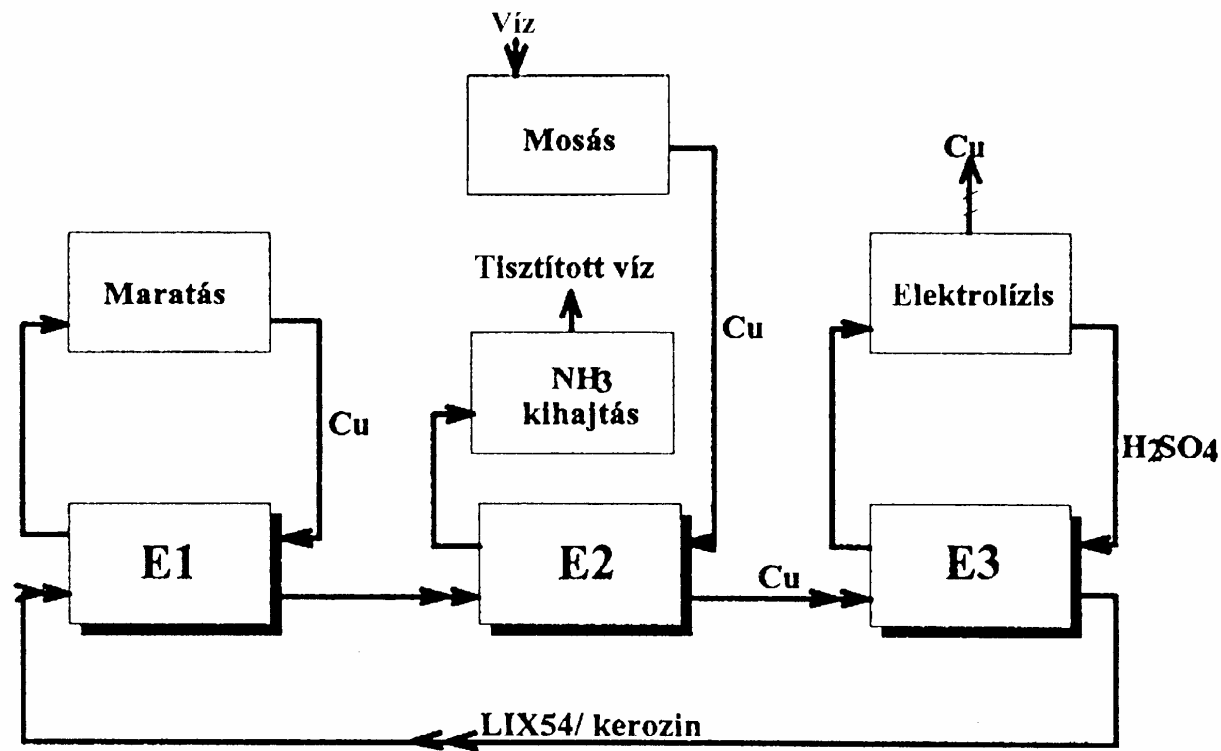
Cinktartalmú szennyvíz tisztítása újabb változat

- Vizes fázis
- Szerves fázis
- Forgótárcsás oszlop
- Keverő-ülepítő

b)

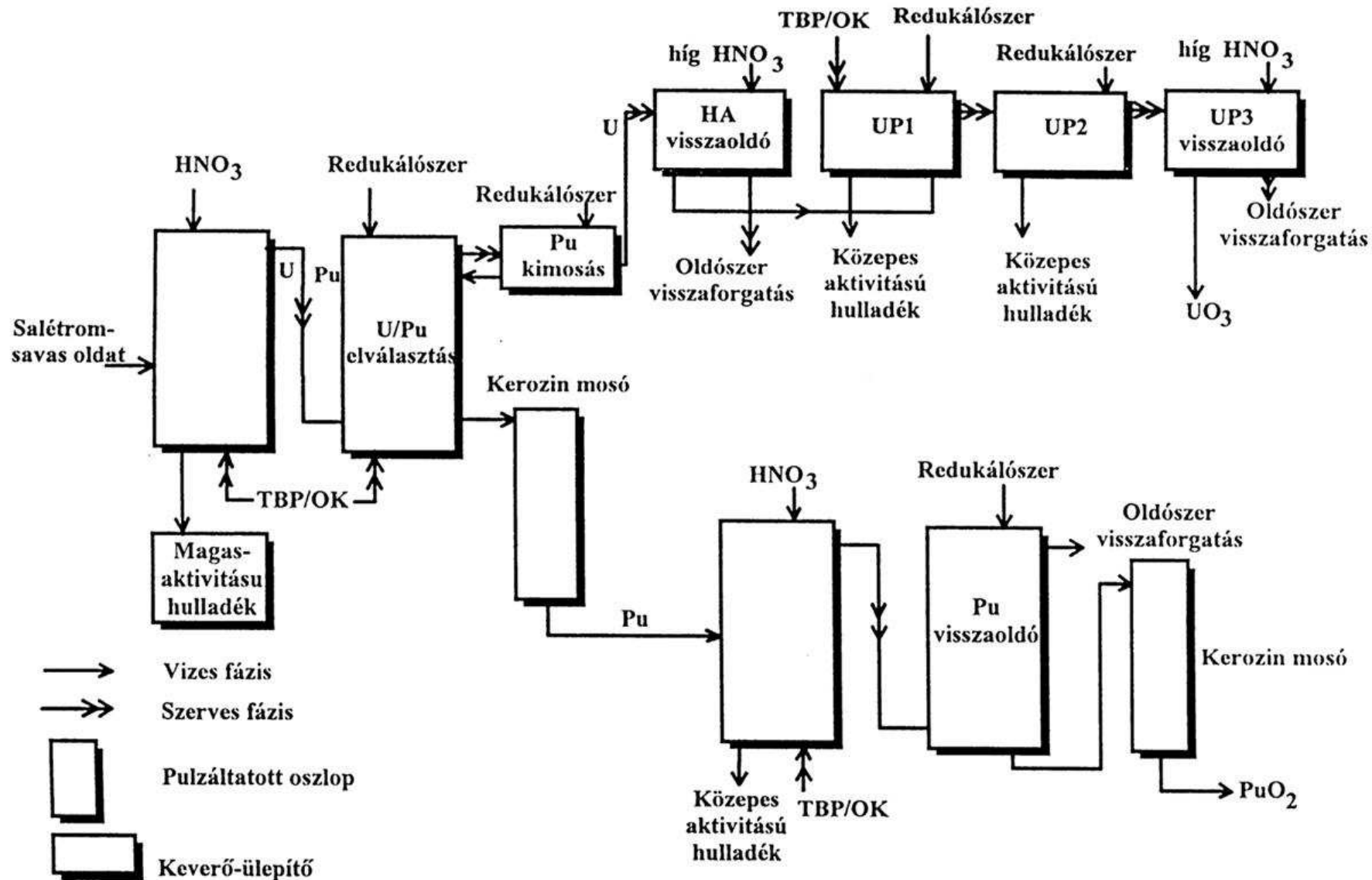
A víz visszanyerése nyomtatott áramköröknél használt marató folyadékból

→ Vizes fázis
→ Szerves fázis

□ Keverő-ülepítő

Urán/plutónium elválasztás

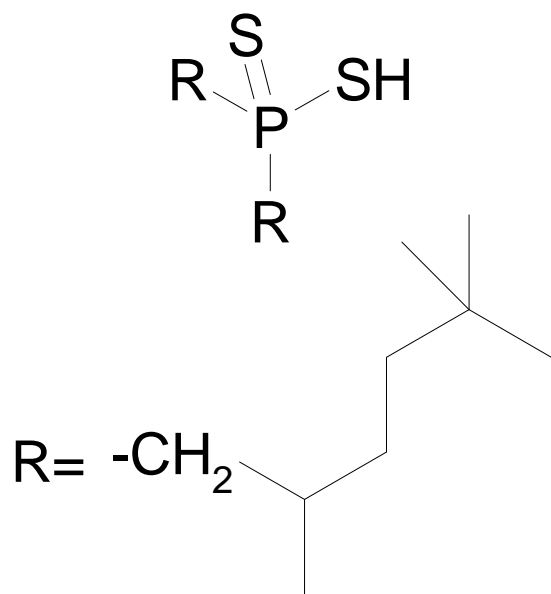

Fémionok oldása szuperkritikus oldószerekben

Komplexképzés Cyanex 301 reagenssel

Kinyerési hatások (E) az opt. paramétereknél

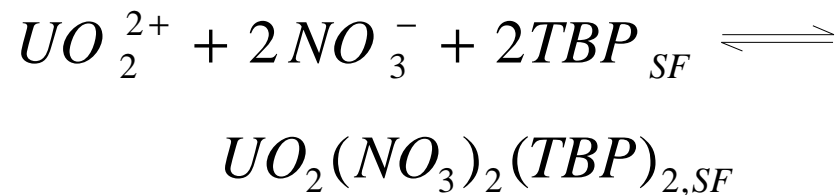

Pourmortazavi et al., 2004

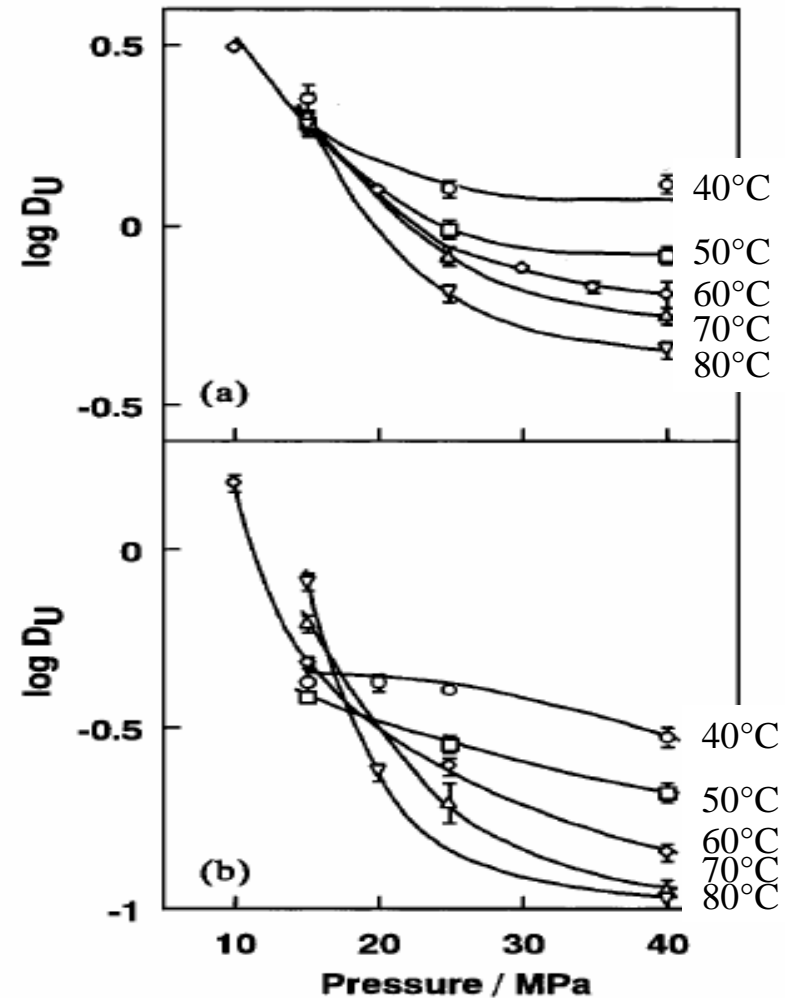
Katio n	Param. (P/T/mod) (bar/°C/v/v%)	Hatásfok (%)
Ag ⁺	300/45/5	92
Pb ²⁺	300/45/0	46
Mn ²⁺	300/45/0	61
In ³⁺	200/45/5	101
Bi ³⁺	300/45/0	68
Au ³⁺	200/45/0	72

Urán (VI) megoszlása CO₂-HNO₃ oldatban

- a) 0,31 M TBP
b) 0,15 M TBP

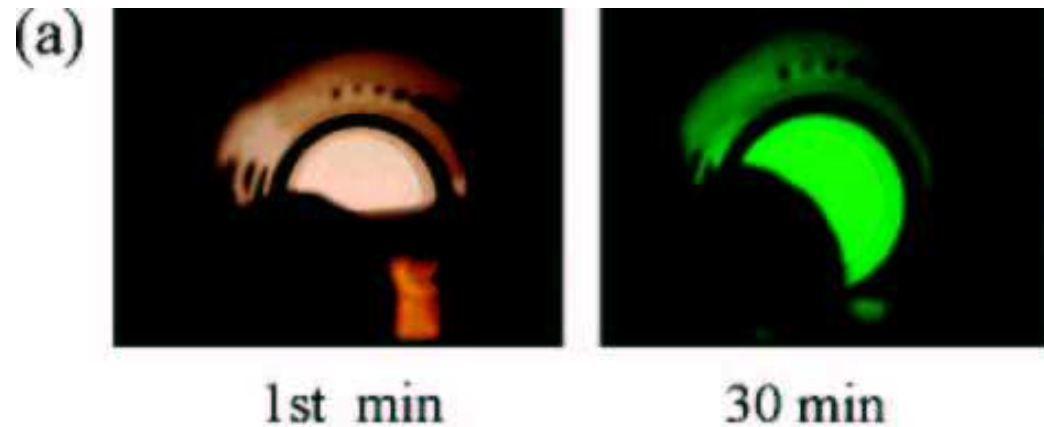

Meguro et al., 1998

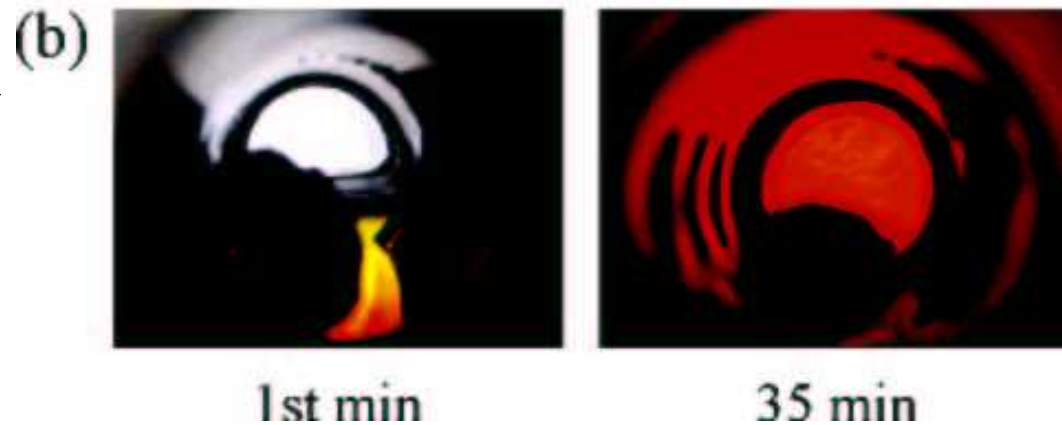
Réz és arany megoszlása CO₂-HNO₃ oldatban

40°C, 150 bar,
TBP jelenlétében

réz

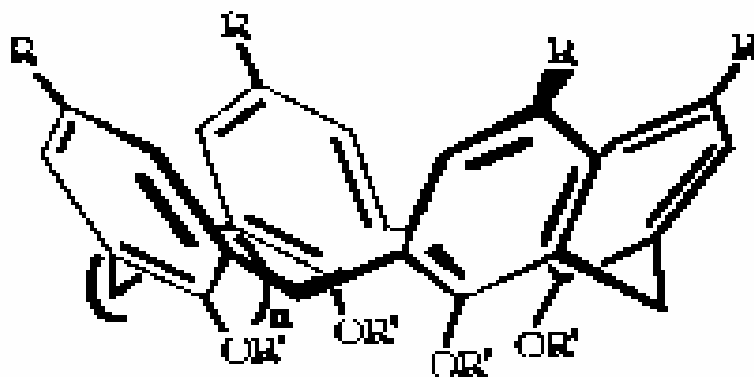

arany

Wang et. al., 2005

Szelektív reagensek: kalixarének

Glennon et.al.,
Anal.Chem., 1997, 69,
2207-2212

C1	R=t-butil	R'=H	n=1
C2	R=t-butil	R'=H	n=3
C3	R=(CH₂)₃S(CH₂)₂(CF₂)₇CF₃	R'=H	n=1
C4'	R=t-butil	R'=CH₂(C=O)OCH₂CH₃	n=1
C4	R=(CH₂)₃S(CH₂)₂(CF₂)₇CF₃	R'= CH₂(C=O)OCH₂CH₃	n=1
C5'	R=t-butil	R'=CH₂(C=O)NHOH	n=1
C5	R=(CH₂)₃S(CH₂)₂(CF₂)₇CF₃	R'= CH₂(C=O)NHOH	n=1

Szelektív reagensek: kalixarének

Table 1. Solubility of Selected Fluorinated and Nonfluorinated Calixarenes in Supercritical CO₂ at 60 °C and 200 atm

ligand	solubility (mmol/L)	ligand	solubility (mmol/L)
C1	0.62	C4	> 94
C2	0.50	C5 ^t	0.10
C3	> 120	C5	1.64
C4 ^t	0.18		

Glennon et.al., Anal.Chem., 1997, 69, 2207-2212

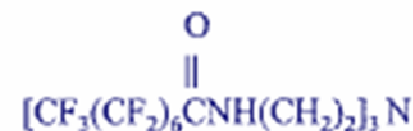
PtCl₆²⁻ extrakciója folyadék szén-dioxiddal

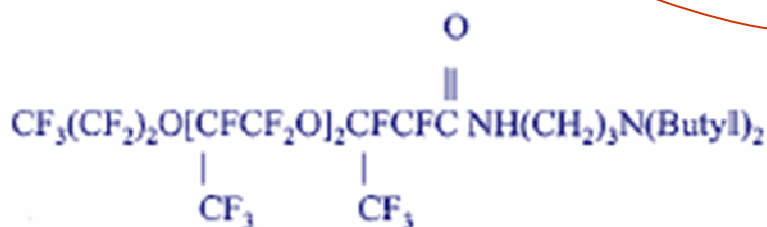
Single-tail Fluoroalkyl

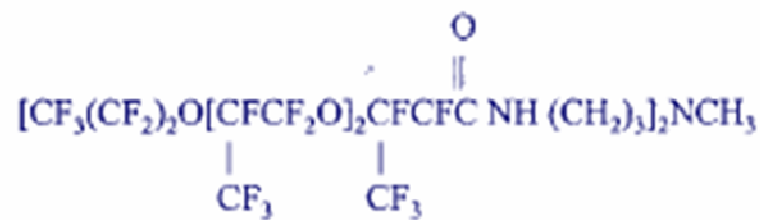
Double-tail Fluoroalkyl

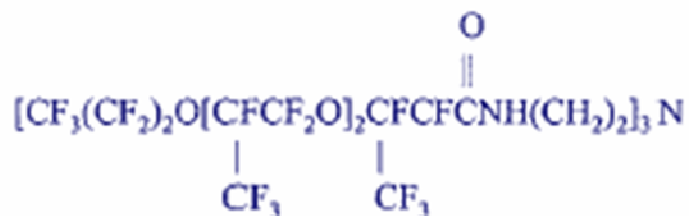
Triple Tail Fluoroalkyl

Single Fluoroether

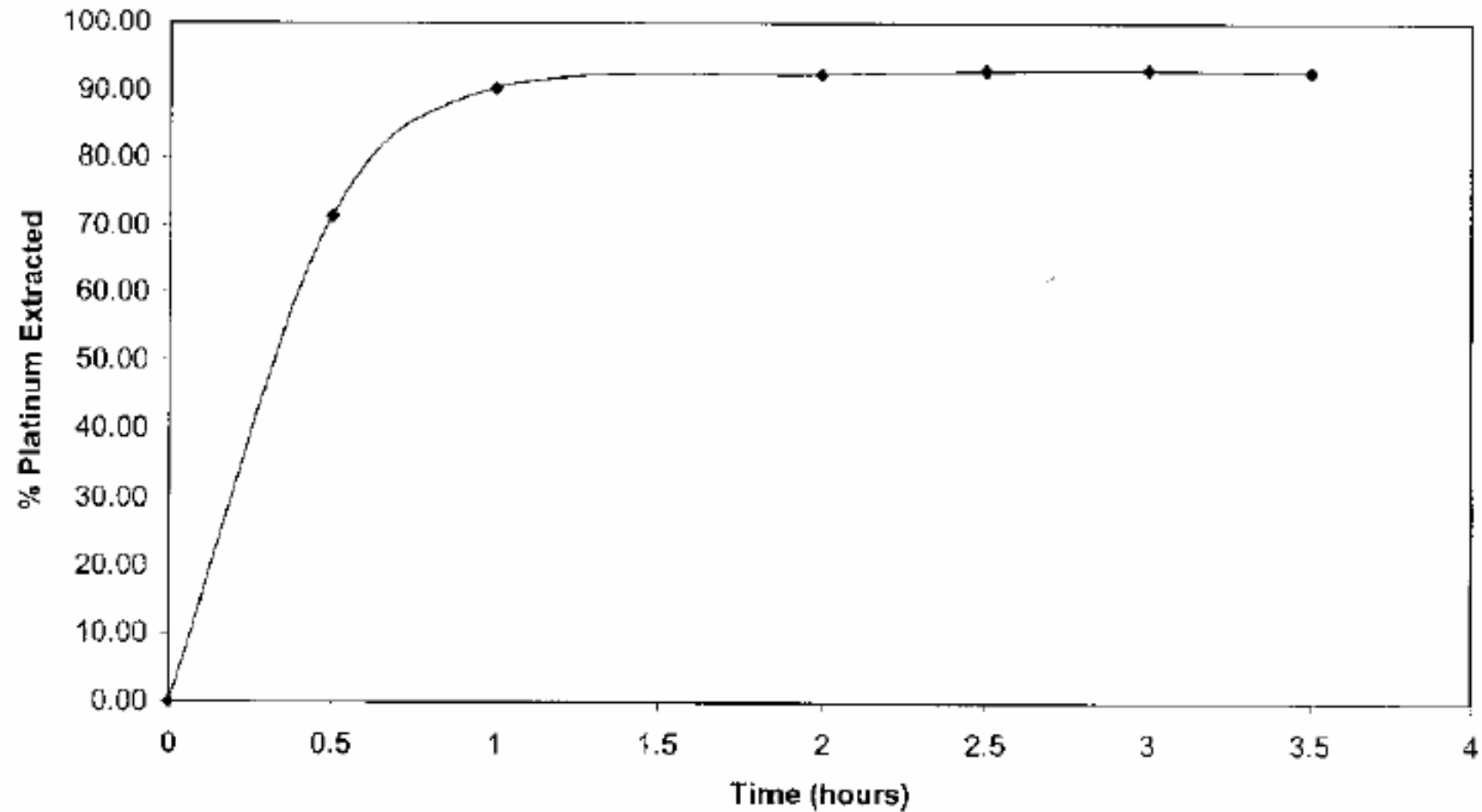
Double Tail Fluoroether

Triple Tail Fluoroether

Powell and Beckman, 2001

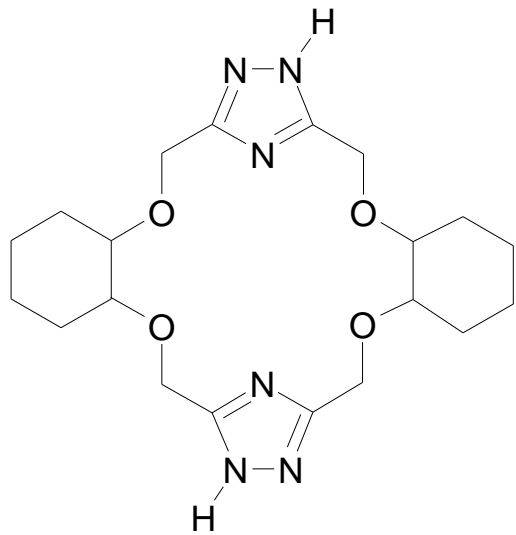
PtCl_6^{2-} extrakciója folyadék szén-dioxiddal

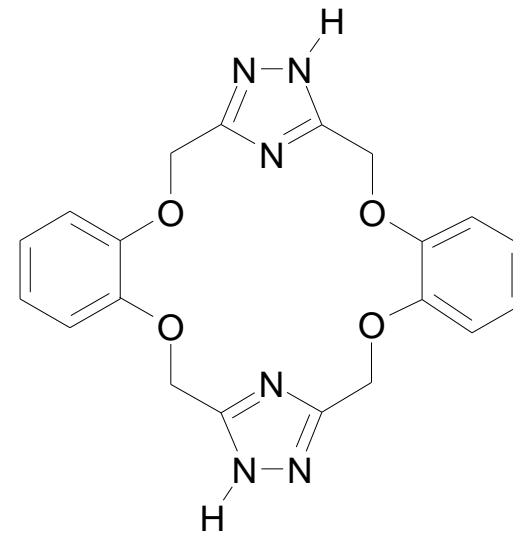
Powell and Beckman, 2001

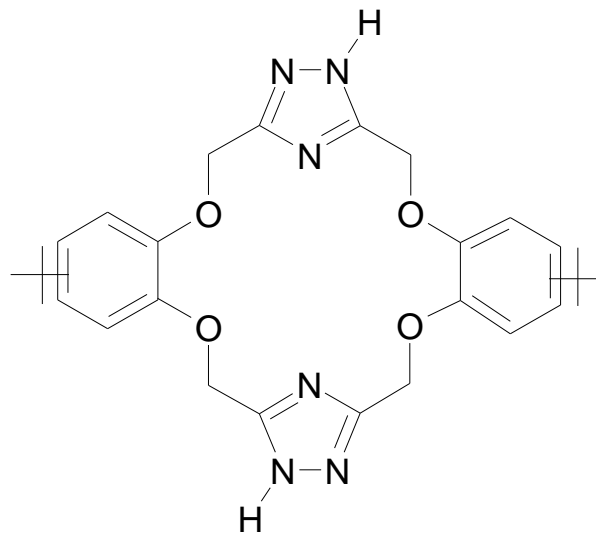
Hg²⁺ ionok extrakciója bis-triazolo-koronaéterekkel

Korona-1

Korona-2

Korona-3

Wang et al., 1995

Hg²⁺ ionok extrakciója bis-triazolo-koronaéterekkel

Ligandum	Fluid fázis	Mátrix	Extrakciós kinyerés	
			Hg	Au
Korona1	CO ₂	Száraz	24±2	<1
	CO ₂	Nedves	42 ±3	2 ±2
	CO ₂ +5% MeOH	Száraz	64 ±3	17 ±3
	CO ₂ +5% MeOH	Nedves	81 ±2	52 ±3
Korona 2	CO ₂	Száraz	19 ±2	<1
	CO ₂	Nedves	26 ±2	<1
	CO ₂ +5% MeOH	Száraz	51 ±3	5 ±2
	CO ₂ +5% MeOH	Nedves	81 ±2	49 ±3
Korona 3	CO ₂	Száraz	<1	<1
	CO ₂	Nedves	45 ±2	4 ±2
	CO ₂ +5% MeOH	Száraz	60 ±3	6 ±2
	CO ₂ +5% MeOH	Nedves	98 ±3	79 ±3

Wang et al., 1995

Alkalmazási lehetőségek

- Homogén katalízis szuperkritikus oldószerekben
- Polimerek impregnálása fémorganikus komplexekkel
- Polimer-fém nanokompozitok előállítása
- Szervetlen szubmikron részecskék előállítása
- Mikroelektronikában nanoszerkezetek (filmek) létrehozása szilárd felületeken
- Fémek extrakciója szennyezett vízből és talajból
- Kiégett nukleáris fűtőelemek újrafelhasználása

Adszorpció

- Aktív szén
- Ásványok: montmorillonit
- Növényi anyagok:
  - Lignin
  - Korpa (módosított)
  - Faforgács (módosított)

Nehézfémek bioszorpciója

- Analitikai alkalmazás (ppb koncentráció)

Chlorella vulgaris: Cd, Zn, U, Ni, Cu

Citrobacter törzs: U

Pseudomonas aeruginosa: Cu

Bioszorpció

Aspergillus niger penészgomba

Fém	m (mg/g)	pH	T (°C)	c_o (mg/lit)
Co	95	4-5	23	8,5-1000
Co	2,4	6,5	30	2,5
Cu	4	5	-	5-100

c_o a nehézfém kezdeti koncentrációja az oldatban

Kuyucak, N., Volesky, B.: Biotechnol. Lett., 10 (2) 137 (1988)

Sakaguchi, T., Nakajima, A.: Accumulation of heavy metals such as uranium and thorium by micro-organisms, in Mineral Bioprocessing (Eds Smith, R.W. and Misra, M.) The Minerals, Metals and Materials Society, 1991

Venkobachar, C.: Water Sci. Technol., 22, 319 (1990)

Bioszorpció

***Rhizopus arrhizus* penészgomba**

Fém	m (mg/g)	pH	T (°C)	c_o (mg/lit)
Cd	25	3,5	26	10-400
Co	2,9	6,5	30	2,5
Cr (VI)	4,5	1-2	25	25-400
Cu	9,5	5,5	25	0,6-25
Ni	18,7	6-7	-	10-600
Pb	55,6	5-7	-	10-600
Pb	75	3,5	26	10-300
Zn	13,5	6-7	-	10-600

c_o a nehézfém kezdeti koncentrációja az oldatban

Sakaguchi, T., Nakajima, A.: Accumulation of heavy metals such as uranium and thorium by micro-organisms, in Mineral Bioprocessing (Eds Smith, R.W. and Misra, M.) The Minerals, Metals and Materials Society, 1991

Volesky, B.: Removal of heavy metals by biosorption, in Harnessing Biotechnology for the 21st Century (Eds Ladisch, M.R. and Bose, A.) Am. Chem. Soc., Washington, D.C., 1992

Nourbakhsh, M. et al.: Process Biochem., 29, 1 (1994)

Gadd, G.M., et al.: Heavy metal and radionuclide by fungi and yeast's, in Biohydrometallurgy (Eds Norris, P.R. and Kelly, D.P.) Rowe, A., Chippenham, UK, 1988

Fourest, E., Roux, J.C.: Appl. Microbiol. Biotechnol., 37, 399 (1992)

Bioszorpció

Saccharomyces cerevisiae élesztő

Fém	m (mg/g)	pH	T (°C)	C_o (mg/lit)
Cd	1	5	25	5,6
Co	5,8	6,5	30	2,5
Cr (VI)	3	1-2	25	25-400
Cu	0,4-0,8	4	25	3,2
Pb	2,7	5	25	10,4
Zn	17	-	-	5-200

C_o a nehézfém kezdeti koncentrációja az oldatban

Sakaguchi, T., Nakajima, A.: Accumulation of heavy metals such as uranium and thorium by micro-organisms, in Mineral Bioprocessing (Eds Smith, R.W. and Misra, M.) The Minerals, Metals and Materials Society, 1991

Volesky, B.: Removal of heavy metals by biosorption, in Harnessing Biotechnology for the 21st Century (Eds Ladisch, M.R. and Bose, A.) Am. Chem. Soc., Washington, D.C., 1992

Nourbakhsh, M. et al.: Process Biochem., 29, 1 (1994)

Huang, C.P. et al.: Water Res., 24, 433 (1990)

Bioszorpció

***Streptomyces noursei* baktérium (T = 30°C)**

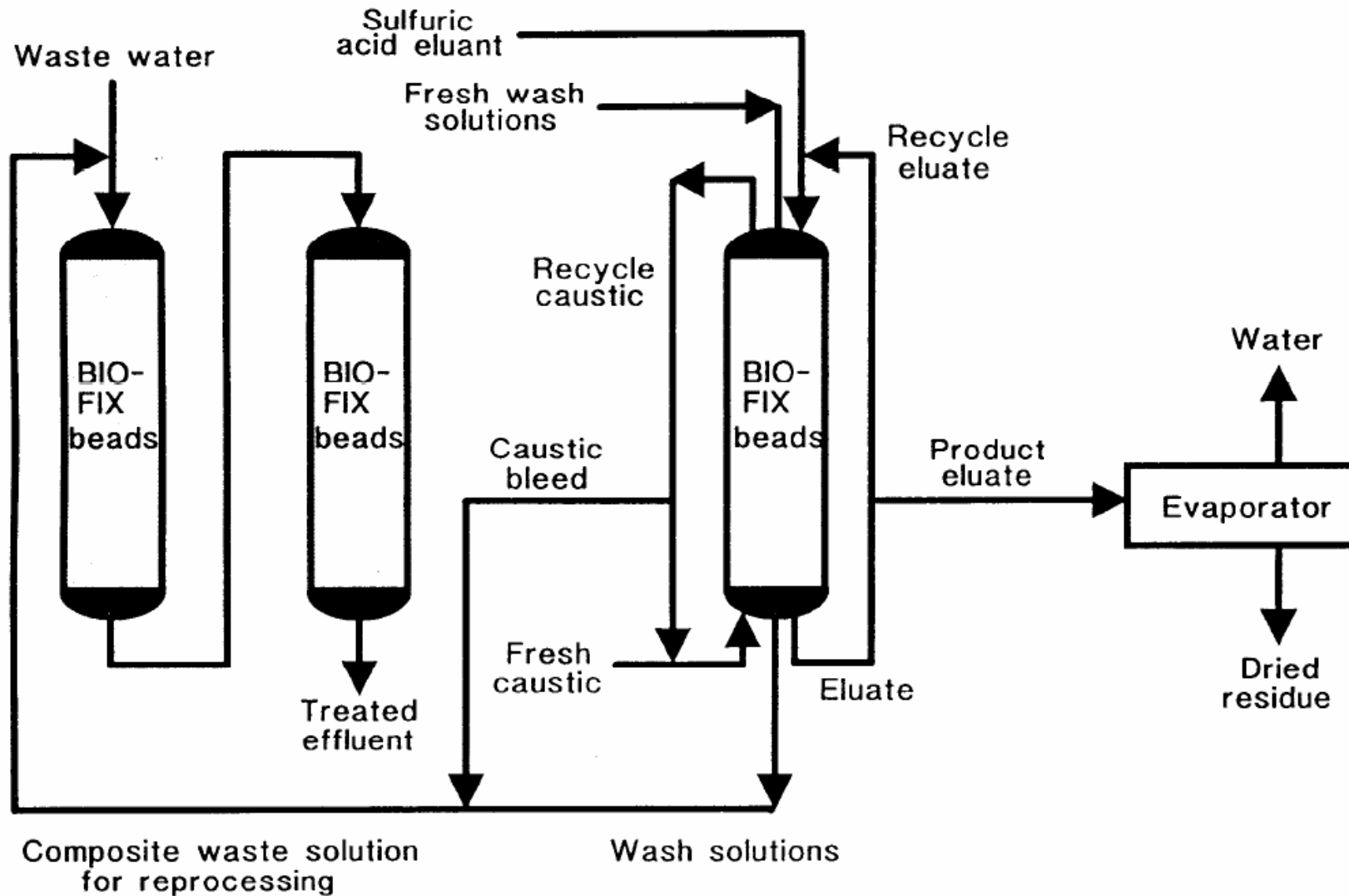
Fém	m (mg/g)	pH	c_0 (mg/lit)
Cd	3,4	6,0	1-110
Co	1,2	5,8	0,6-60
Cr (III)	10,6	5,5	0,5-52
Cu	9	5,5	0,6-65
Pb	36,5	6,1	2-207
Zn	1,6	5,8	0,6-65

c_0 a nehézfém kezdeti koncentrációja az oldatban

Mattuschka, B., Straube, G.: J. Chem. Technol. Biotechnol., 58, 57 (1993)

BIO-FIX

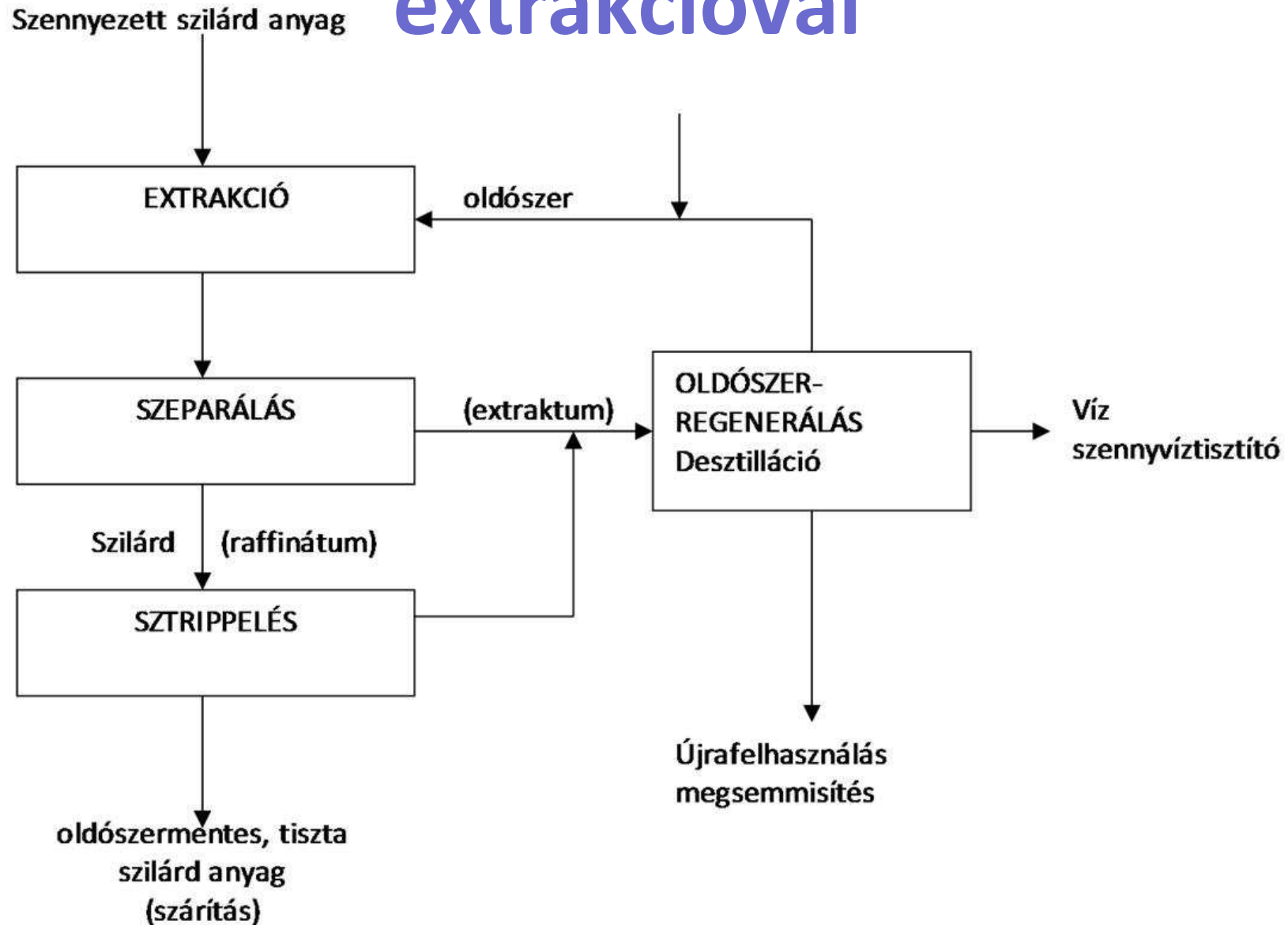

Talaj méregtelenítése

Talaj és iszapok tisztítása extrakcióval

A művelet lépései

- Előkészítés

aprítás, őrlés $d_p=3 - 6$ mm

- Extrakció

Szakaszos - folyamatos

- Az oldat és szilárd anyag elválasztása

Ülepítés – szűrés - centrifugálás

- Oldószer regenerálás

Desztilláció – sztippelés - fázisszétválasztás

Szuperkritikus fluidum extrakció (CF Systems)

- Oldószerek

Szén-dioxid, 100 – 300 bar, 40 - 60°C

Propán, 12 – 27 bar, 20 - 65°C

- Alkalmazás

BTX (benzol, toluol, xilol)

PCB (poliklórozott bifenil)

PAH (poliaromás szénhidrogének)

Kőolajszármazékok

Zsírok, olajok

Biotherm Carver-Greenfield eljárás

- Oldószer

Isopar-L élelmiszeripari izoparaffin ($T_{\text{forrpont}} \sim 204^{\circ}\text{C}$)

Izo-oktanol

- Eljárás

f~10, extrakció 65 - 93°C, víz deszt. 110 - 135°C,
oldószer deszt. 180°C

- Alkalmazás

Vágóhídi szilárd hulladék; PCB, PAH, dioxinok

BEST (Basic Extractive Sludge Treatment)

- Oldószer

Trietil-amin [TEA = $N(CH_2CH_3)_3$]

18°C alatt korlátlanul elegyedik a vízzel; 55°C felett két fázis

- Eljárás

f ~ 3, pH ~ 10,5 – 11, TE ~ 55°C

Regenerálás: TEA – víz hetero-azeotrop deszt. (~77°C)

- Alkalmazás

PCB, PAH

VOC (illékony szerves anyagok)

Növényvédő szerek

KO44 – KO52 (kőolaj feldolgozásnál hulladék)

További talajtisztítási eljárások

Table 1 Summary of Various Solvent Extraction Processes

Technology	Preferred wastes	Contaminant ^a	Solvent	Capacity (commercial unit)
CF Systems	Slurried solids, waste water, aqueous systems	Hydrocarbons, aromatics, halomethanes, BTX, alcohols	Propane, butane, CO ₂ , (supercritical fluid)	10–100 tons/day; 5–50 gal/min
Biotherm Carver–Greenfield	High water content wastes, rendering waste	Fuel oils, PCBs, PAHs, dioxins, metals	Isopar-L, Isooctanol	5–50 tons/day
IRCC BEST	Soils, sludges, sediments	PCBs, PAHs, VOCs, SVOCs, pesticides, K044 to K052	Triethylamine N(CH ₂ CH ₃) ₃	100 tons/day
Extraksol	Soils, sludges, sediments	Oil and grease, PAHs, PCP, metals	Proprietary and various	24 tons/day
LEEP; META-LEEP for metals remediation	Soils, sludges, sediments, high moisture wastes	Petroleum hydrocarbons, pesticides, chlorophenols, metals	Acetone, others	168–336 tons/day
NuKEM	Soils, sludges, oily waste water	PCBs (demonstrated); VOCs, SVOCs (anticipated)	Proprietary and various	None
Terra-Kleen Soil Restoration Unit	Soils, sludges, sediments	PCBs, diesel fuel, potentially metals	Proprietary and various	48 tons/day

^aBTX, benzene, toluene, and xylene; VOCs, volatile organic compounds as defined by RCRA; SVOCs, semivolatile organic compounds as defined by RCRA.

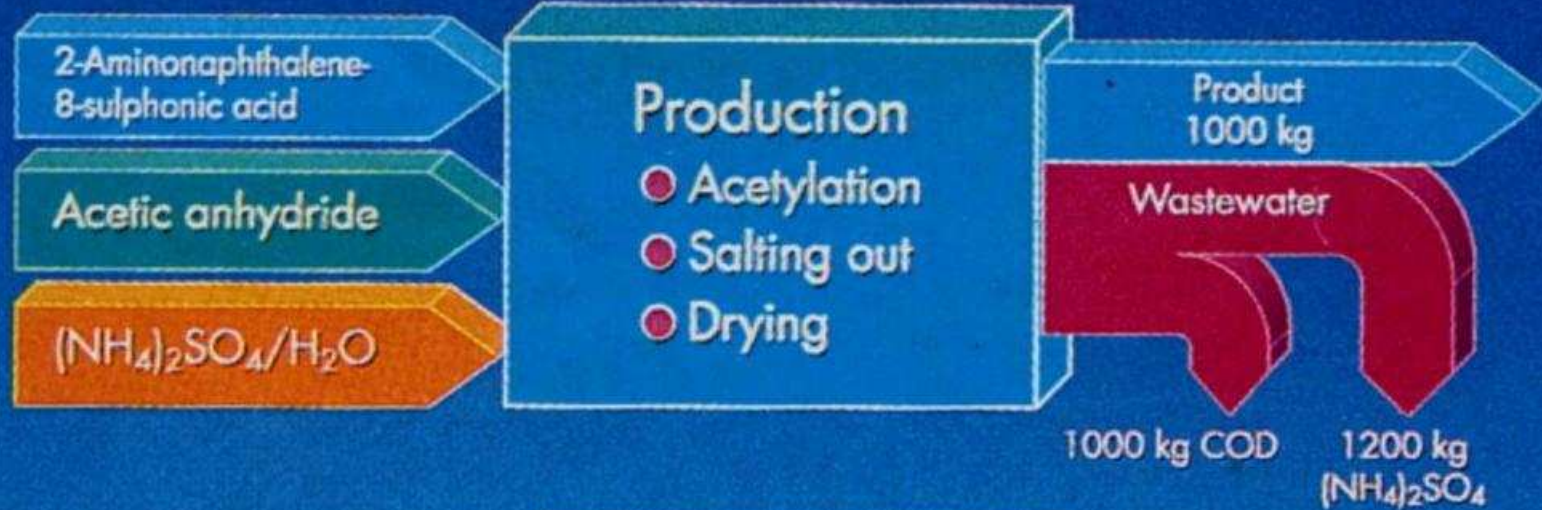
Esettanulmányok

- Christ C. (Hoechst AG): Chem. Tech. Europe, 19-25 (1996)

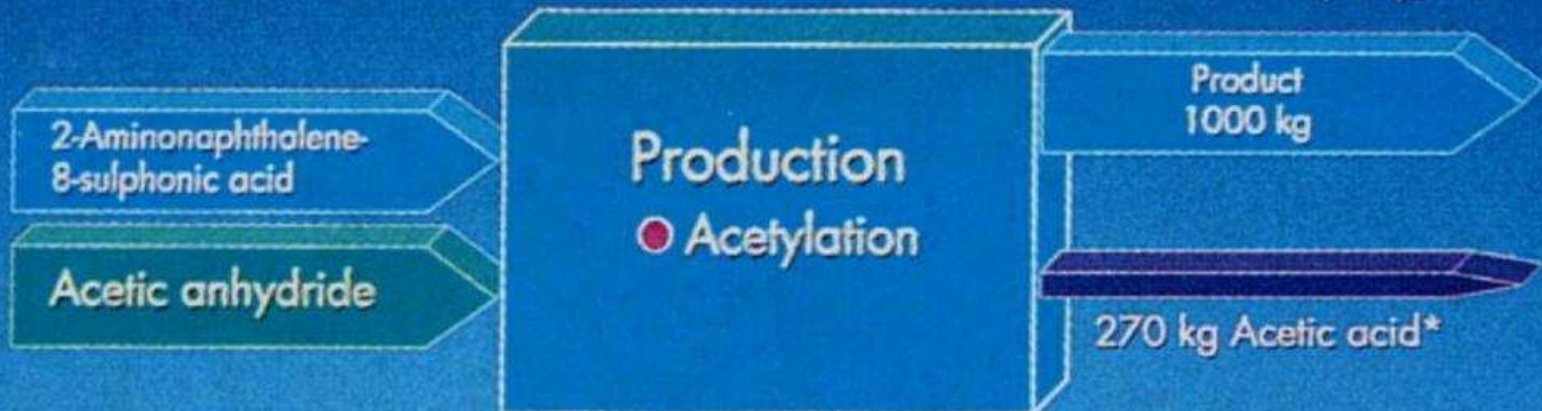

Manufacture of 2-acetaminonaphthalene-8-sulphonic acid

Previously

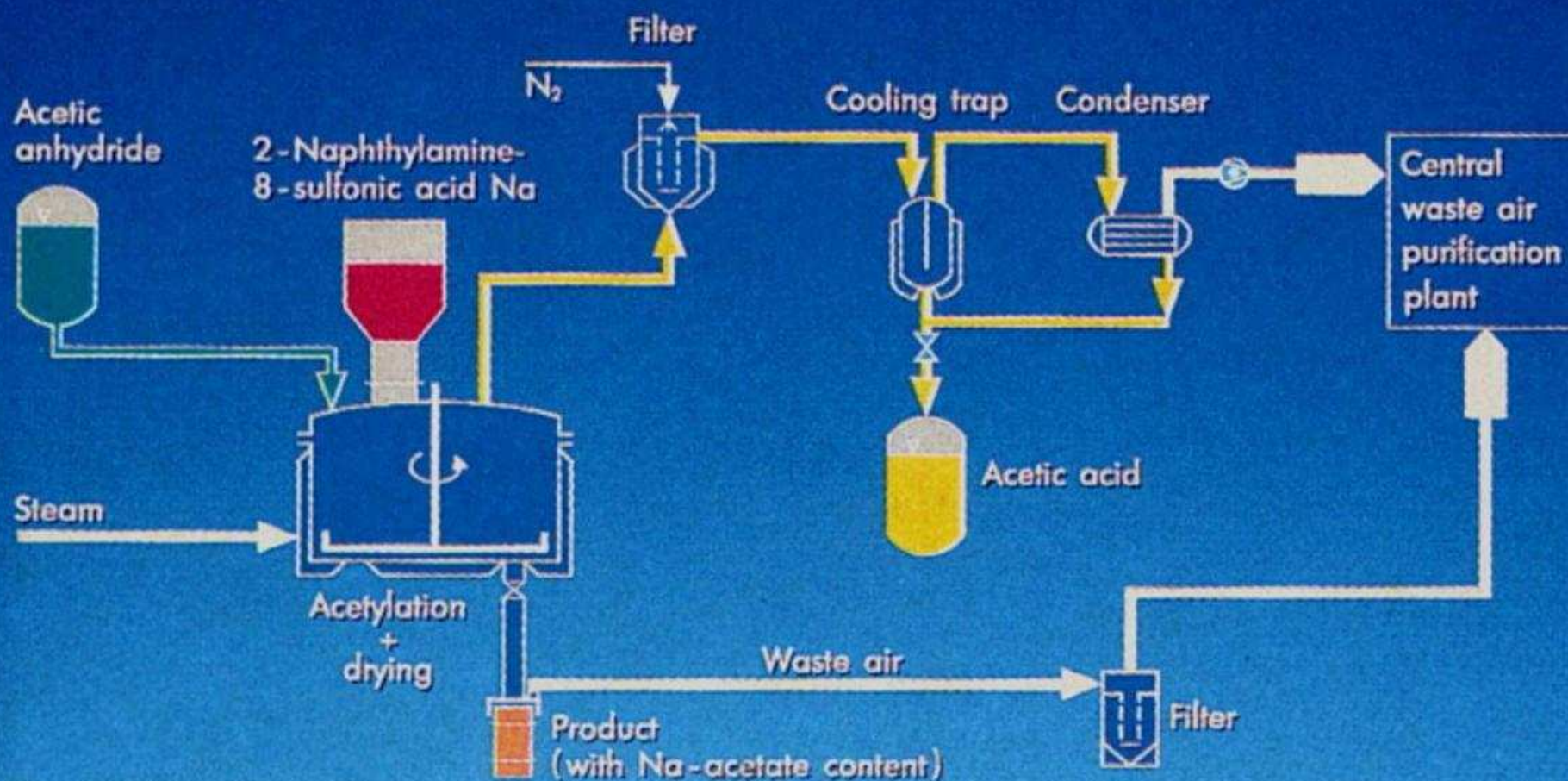

Today

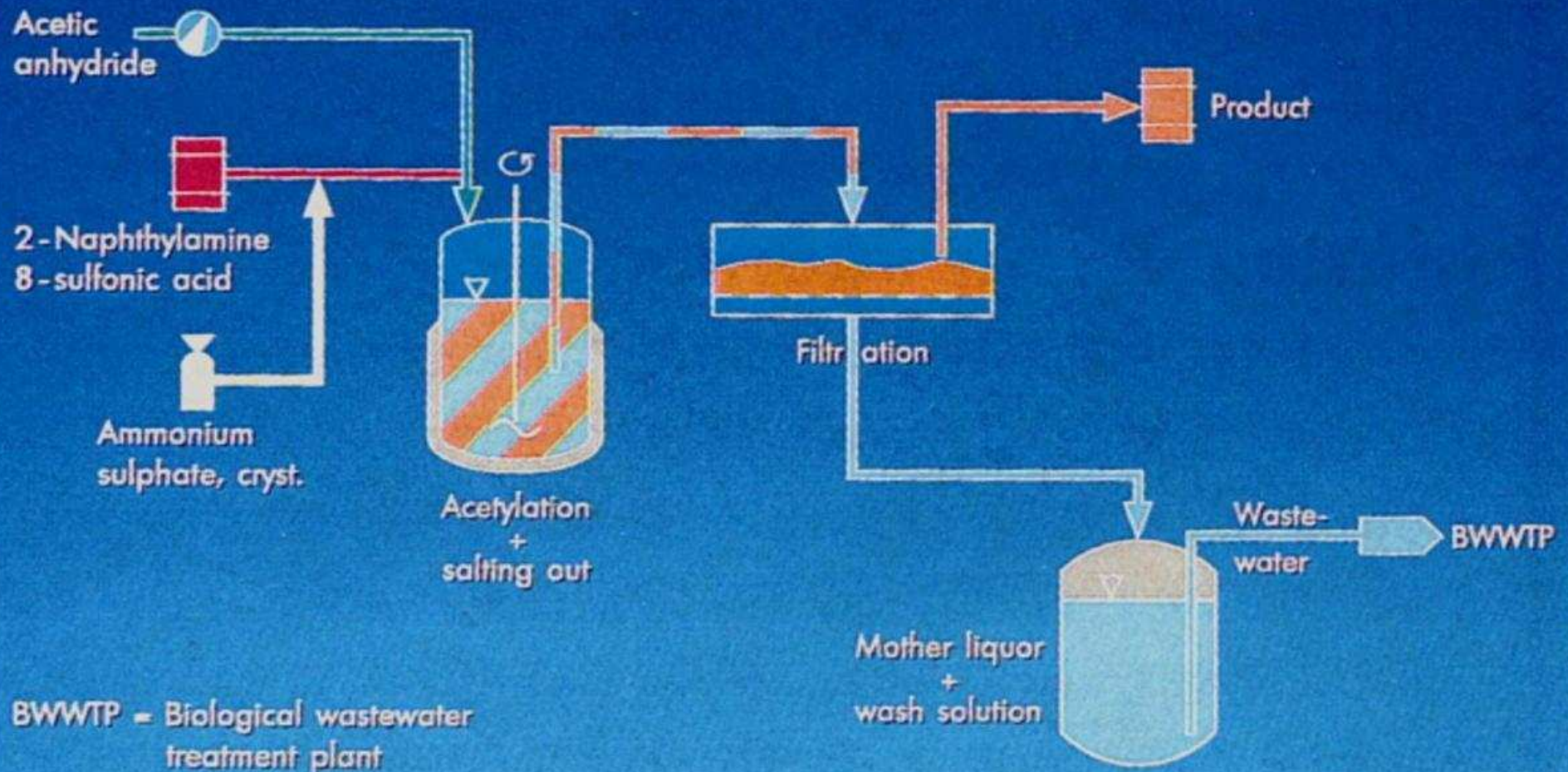

*Utilization

Manufacture of 2-acetaminonaphthalene-8-sulfonic acid - Dry acetylation -

Manufacture of 2-acetaminonaphthalene-8-sulfonic acid - Wet acetylation -

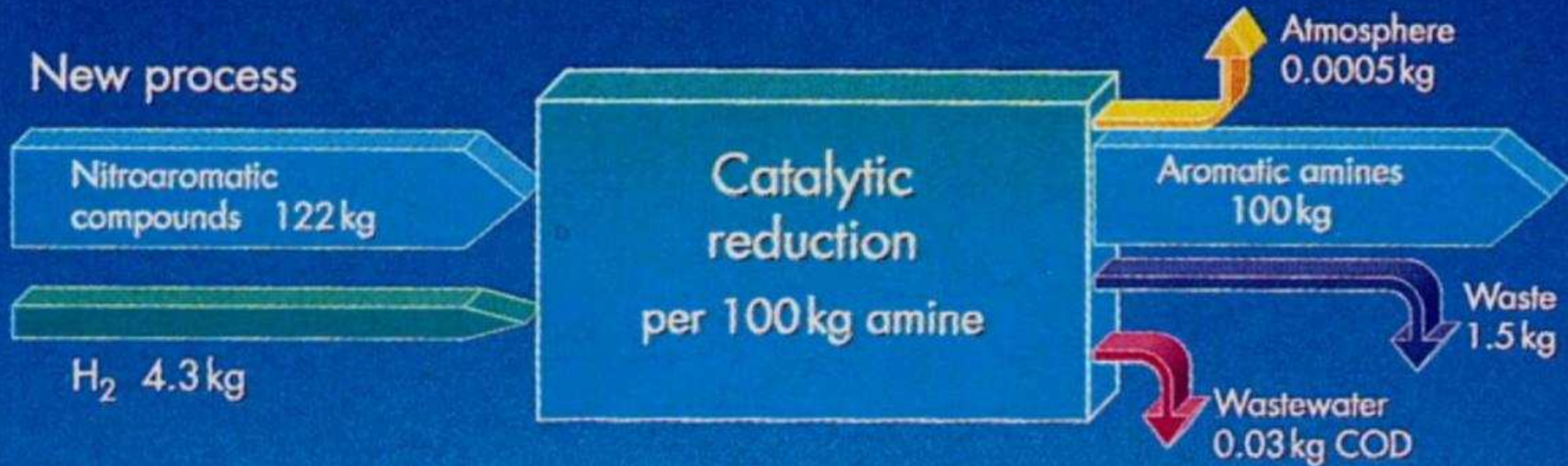

Reactor with double helix stirrer

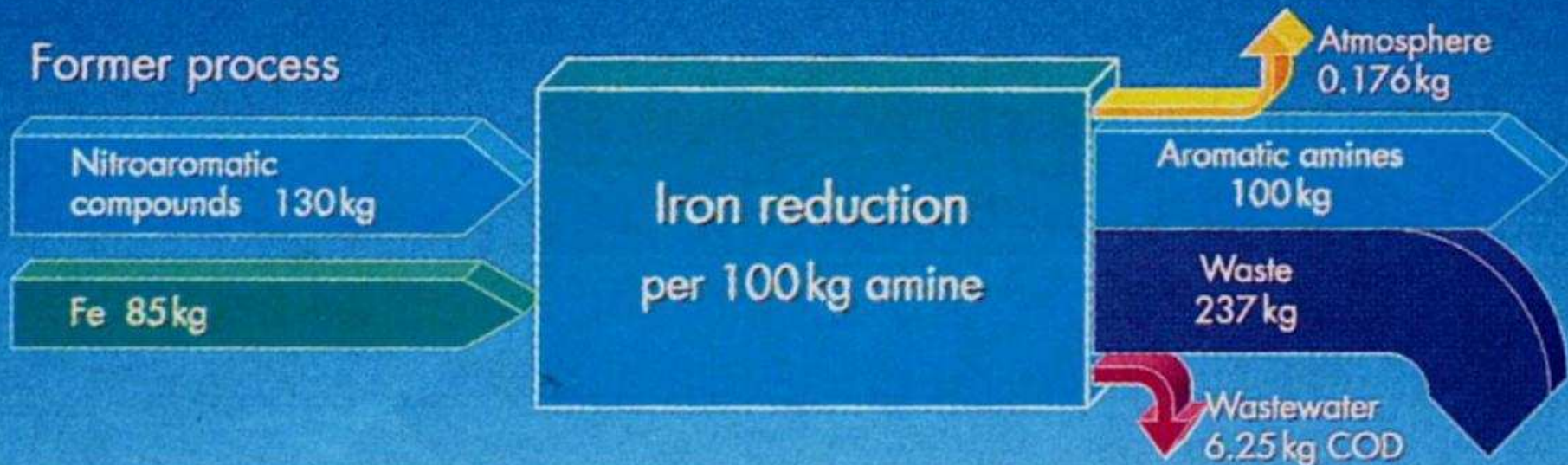

Reduction of nitroaromatic compounds

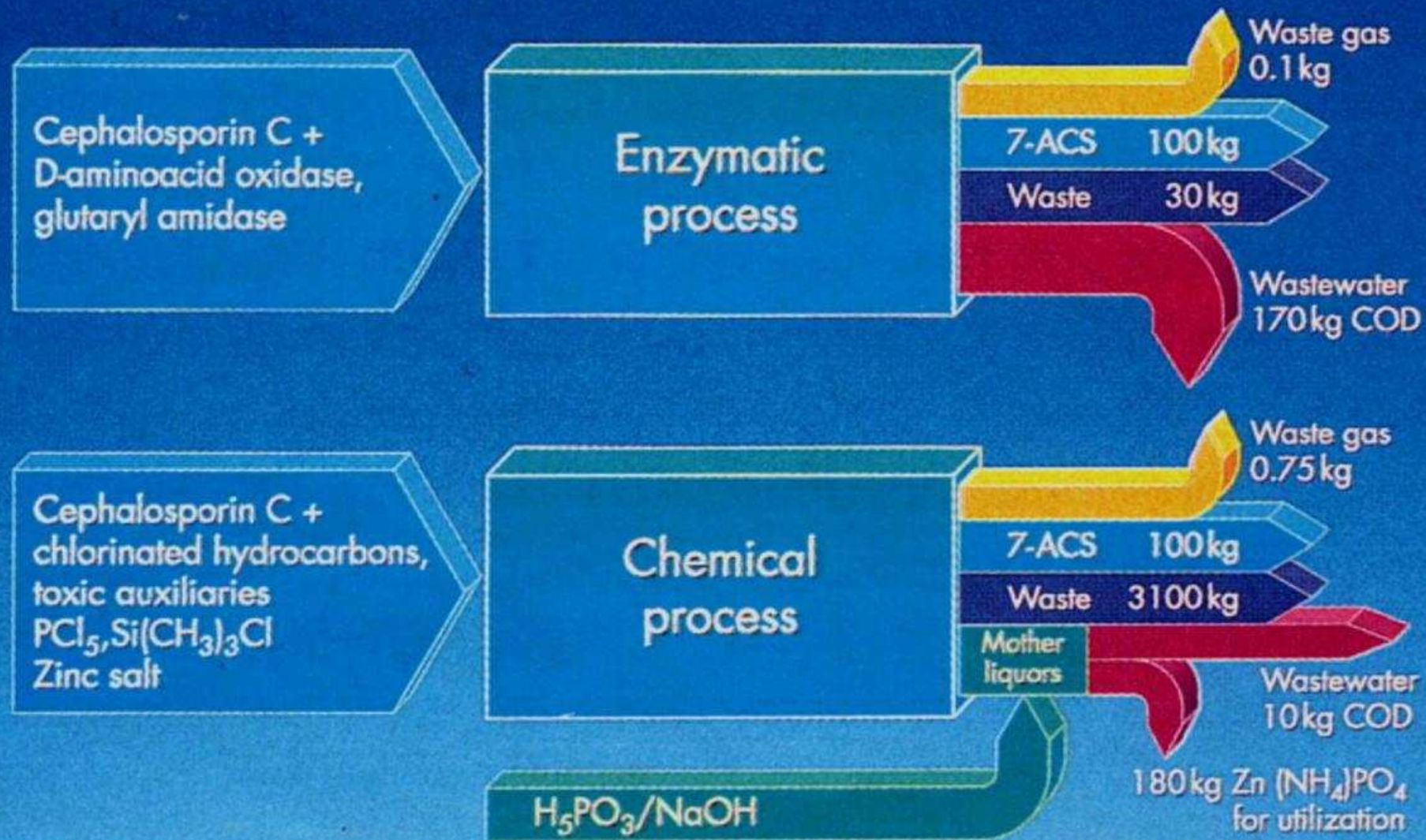
New process

Former process

Production of 7-aminocephalosporanic acid

Köszönöm a figyelmüket!